

Луговий Володимир Ігорювич – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, перший віце-президент НАПН України, Заслужений працівник освіти України.

Коло наукових інтересів: проблеми організації, управління, модернізації освіти в контексті національної самоідентифікації, європейської інтеграції та світової глобалізації. Автор культурно-інформаційної теорії освіти; один із засновників університетології та форсайтної педагогіки. Під його керівництвом теоретично обґрунтовано та практично впроваджено освітню і наукову галузь «Державне управління» (нині інтегрована галузь знань «Публічне управління та адміністрування»). Активний учасник розроблення й модернізації освітнього законодавства. Національний експерт

з реформування вищої освіти в Україні. Автор близько 500 наукових і науково-методичних праць: монографій, підручників, навчальних посібників, енциклопедій, словників тощо; зокрема одноосібних: «Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку», «Управління освітою», «Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління)» та інші.
e-mail: luhovyy@ukr.net

Топузов Олег Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент, віце-президент НАПН України, в.о. директора Інституту педагогіки НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Коло наукових інтересів: організація науково-дослідної діяльності, підручникотворення, методика навчання географії України, інноватика в освіті. Автор більше як 250 наукових публікацій (у тому числі у співавторстві). Член спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Входить до складу редколегії кількох фахових видань.
e-mail: profptop@ukr.net.

Дічек Наталія Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки.

Коло наукових інтересів: теорія української та зарубіжної освіти (XVIII–XX ст.); методологія історико-педагогічних досліджень; історико-педагогічна біографістика, англомовне макаренкознавство. Автор і співавтор 6 монографій, 3 посібників для студентів, «Енциклопедії освіти», «Педагогічного словника», автор понад 180 статей з питань історії школи і педагогічної науки України.

e-mail: n.p.dichek@gmail.com

УДК 37(09) (447)

ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ КРЕМЕНЬ: У ПОШУКАХ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ І ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ ОСВІТИ

(роздуми з приводу ювілею видатного вченого)

«Безглуздо суперечити цивілізаційним вітрам,
треба просто ловити їх національними вітрилами»

В. Г. Кремень

Голос України, 2017, №115

У статті розкрито внесок відомого українського вченого-філософа, державного і громадського діяча, педагога, президента НАПН України Василя Григоровича Кременя у розвиток освіти і науки в Україні за понад 25-річний період роботи.

Висвітлено доробок В. Г. Кременя у галузі державотворення, здійснений на відповідальних державних посадах, насамперед – як міністра освіти і науки (1999-2005 рр.), чиї починання були пов'язані з розбудовою національної за духом і європейської за ціннісним спрямуванням освіти, із запровадженням багатьох нововведень в організацію та функціонування середньої та вищої школи. Відображено його здобутки як очільника НАПН України, який визначає напрями розгортання науково-дослідної роботи над найактуальнішими питаннями освіти, відповідно до нагальних викликів сьогодення.

Доведено, що основу всіх видів різноаспектної державної й наукової діяльності В. Г. Кременя становить обґрунтована ним як ученим-філософом у численних працях філософсько-освітня концепція імперативу людиноцентричного виміру освіти. Проаналізовано суть нової стратегії української освіти в умовах глобалізаційних зрушень (за В. Г. Кременем), яка має формувати мережну людину-особистість, котра знаходиться у постійному саморозвитку, має чітку громадянську позицію, почуття національної єдності, патріотизму, людину, здатну до творення змін і сприйняття змінності.

Ключові слова: В. Г. Кремень, філософія освіти, людиноцентризм, особистість, освітня синергія, саморозкриття у творчості, освітня євроінтеграція

Історію української освіти, її філософію творили видатні особистості, починаючи з митрополита Київського Іларіона і князя Ярослава Мудрого, продовжуючи Володимиром Мономахом, Петром Могилою, Данилом Тупталом, Григорієм Кониським, Григорієм Сковородою, Памфілом Юркевичем... Твориться вона й нині. До цього духовного, культурно-просвітницького процесу збереження і продовження розвитку національних традицій осмислення основ природного й соціального світу, пізнання людини та її сутності причетний і сучасний відомий український вчений-філософ, державний і громадський діяч, президент Національної академії педагогічних наук України, академік Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України *Василь Григорович Кремень*. Його наполеглива добротворча діяльність на чолі Національної академії педагогічних наук (із 1997 р. і донині), Міністерства освіти і науки (1999–2005 рр.), Товариства «Знання» України (з 1998 р.) була і є спрямованою на розбудову української за духом і оновленою за змістом системи освіти. Всі задуми, а головне – реалізацію їх В. Г. Кремень базує на глибокому осягненні надбань світової педагогічної думки й урахуванні закономірностей розвитку освітнього простору, керуючись обґрунтованою ним новою стратегією поступу не лише української освіти, а й українського суспільства загалом – стратегією людиноцентризму [7, с. 5]. Учений-мислитель послідовно обстоює ідею, що «людиновимірність – найважливіший параметр буття» [3, с. 109].

Як учений-філософ В. Г. Кремень сформувався у дискурсі Київської філософської школи і під безпосереднім впливом її керівника, філософа з європейським ім'ям, дослідника спадщини Г. В. Ф. Гегеля, академіка В. І. Шинкарука. Починаючи з 1970-х рр. минулого століття в центрі уваги

представників Київської філософської школи перебувала проблема «людина – світ», а В. Г. Кремень розробляв складний контрверсійний її аспект – співвіднесення колективного й індивідуального у суспільній реальності. Його докторська дисертація (1991 р.) вирізнялася винятковою злободенністю й відходом від ідеологічних стереотипів, оскільки в ній ще в межах соціалістичної, колективно зорієнтованої дійсності вже ставилося питання про роль особистості як осердя суспільного життя, вводилося поняття «тоталітаристський колективізм» (!) як характеристика абсолютизації колективного начала, що веде до нівелювання особистісного виміру буття [19, с. 14].

Очевидно, що вже в той час Василь Григорович виношував ідею людиноцентричної побудови соціуму, яку в подальшому плідно розвивав не лише на теоретико-методологічному рівні у наукових працях [18], а й безпосередньо втілював у своїй практичній діяльності державного діяча на відповідальних посадах керівника служби з питань гуманітарної політики Адміністрації Президента України, керівника управління внутрішньої політики Адміністрації Президента України (1994–1998 рр.), депутата Верховної Ради України і голови підкомітету з фахової освіти (1998–2000 рр.), а найбільшою мірою – як міністр освіти і науки України (1999–2005 рр.) [18, с. 22–23].

Наційніві утвердження незалежності країни виявився талант В. Г. Кременя як державотворця, розбудовника освітньої галузі України, адже за його ініціативи й керування було здійснено такі посуточно важливі практичні кроки з оновлення системи освіти в річищі дитиноцентризму, як активний перехід від суб'єкт-об'єктної моделі навчання й виховання дітей і молоді до суб'єкт-суб'єктної. Це сприяло подальшій демократизації не лише школи, а й світогляду українців загалом у сенсі піднесення значущості та шанування унікальності людини; введення більш точної 12-бальної шкали оцінювання успішності учнів загальноосвітніх шкіл; скасування примусового «другорічництва» і складання перевірних іспитів як конкретні вияви боротьби з учнівськими стресами; обґрунтування переходу старшої школи на профільне навчання, що поглиблює процеси диференціації й індивідуалізації в середній освіті, а відтак – сприяє забезпеченню кожній дитині особистісного самоздійснення.

На час роботи В. Г. Кременя міністром припадає започаткування зовнішнього незалежного оцінювання знань школярів; запровадження вивчення в загальноосвітній школі іноземної мови з другого класу, а вивчення української мови як державної стає обов'язковим для всіх учнів країни; розроблення й затвердження першої Державної програми «Вчитель», спрямованої на реалізацію мети забезпечити «економічні і соціальні гарантії професійної самореалізації педагогічних працівників та утвердити їхній високий соціальний статус в суспільстві» [15].

У період його керівництва галуззю ініціюється перехід загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання; починає виконуватися соціально значуща програма «Шкільний автобус»; виразно набуває практичного втілення інформатизація загальноосвітніх навчальних закладів із акцентуванням уваги держави на комп'ютеризацію сільських шкіл.

Не менш революційними стали зрушення, запроваджені командою Міністерства освіти і науки України за керівництва В. Г. Кременя, у вищій освіті. Йдеться про реалізацію європейського вибору нашої держави в освітній галузі шляхом підготовки і долучення вищих навчальних закладів країни до європейського Болонського процесу (травень 2005 р.).

У проникливій і винятково цікавій книзі «Шлях до себе – шлях до людей» (2017 р.), присвяченій ретроспективному висвітленню у формі мемуарних есеїв діяльності та звершень Василя Григоровича, уміщено автентичні спогади вчених, освітан, державних і громадських діячів, висвітлено їхні враження про співпрацю і спілкування з ним. Так, на думку відомих українських керівників провідних університетів України В. П. Андрущенко, В. С. Бакірова, Л. В. Губерського, В. С. Курила, В. П. Коцура, А. А. Мазаракі, В. О. Огнев'юка, І. Ф. Прокопенка, П. Ю. Сауха, саме в роки діяльності міністра освіти і науки В. Г. Кременя розпочалася трансформація в усвідомленні українським суспільством ролі освіти у процесах державотворення в контексті вибору європейського вектору розвитку, а вища школа інтенсифікувала науковий складник своєї роботи й інтеграцію у світовий дослідницький простір та глобальне університетське середовище [20].

Нарешті, гадаємо, що стратегічно важливу Національну доктрину розвитку освіти до 2025 р. теж спроєктовано й розроблено саме за часів міністра В. Г. Кременя. Зміст цього документа, схвалений Другим всеукраїнським з'їздом працівників освіти у 2001 р. і затверджений Указом Президента України у 2002 р., відповідав викликам часу, у ньому було визначено ключові напрями

розвитку освіти з орієнтацією її на європейські традиції та гуманістичні цінності. На переконання академіка В. П. Андрущенка, цей документ і донині не втратив свого значення і заслуговує на осмислення, оскільки «цілком компетентно встановлював правила і норми розвитку освіти у європейському напрямі» [1, с. 105]. Наголосимо, що вперше в історії української освіти у цій Доктрині пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти проголошувалися «особистісна орієнтація освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей» [14].

За цими рядками державного документа безперечно стоять і світоглядні переконання ідейного фундатора Доктрини Василя Григоровича, переконаного в тому, що «сьогодні вперше за всю нашу історію відкрилася широка можливість для особистісного самоствердження, і головним каталізатором цього процесу залишається творчість» [3, с. 148]. Зауважимо, що категорії «творча діяльність», «творче самоствердження» є одними з базових у філософсько-педагогічних розмислах ученого [2; 3; 6].

На переконання академіка В. Г. Кременя, щоб раціонально і випереджально трансформувати національну систему освіти, варто насамперед усвідомити, зрозуміти суть сучасних суперечливих цивілізаційних змін, урахувуючи і реалії сьогодення, і прогнозовані перспективи руху суспільства: «Глобалізація небезпек і ризику в постіндустріальному світі вимагає посилення педагогічної компоненти цивілізаційного процесу» [3, с. 187]. Як «один з найвидатніших представників гуманістичної педагогічної науки України, що, увібравши найкраще з багатовікової своєї історії, прагне відповідати запитам сьогодення, а ще більше – вимогам майбутнього» [17], він виступає за принципово важливе осучаснення *уявлень* про сутність, можливості та призначення освіти.

Починаючи з перших років третього тисячоліття, вчений спочатку у виступах і доповідях, а далі – у фундаментальних наукових творах висвітлив міркування щодо сучасних засад філософії освіти, яку розглядає як «новий теоретичний дискурс у вітчизняній педагогіці та суспільній науці в цілому» [3, с. 439]. Ключовими концептами філософії освіти, за В. Г. Кременем, постають людиноцентризм й інноваційна особистість, на яку покладається багато надій у ситуації постмодерну [3, с. 439] й постпостмодерну, що характеризуються мінливістю та множинністю буття. Розглядаючи проблеми і суперечності глобального світу й інформаційне середовище як умову нового буття особистості, вчений вмотивував стратегію людиноцентризму в освіті як «перенесення центру діяльності на людину – її творчість, розум, уяву, волю <...> на формування в неї здатності до нестандартних, якісно нових рішень та дій» [3, с. 503]. Понад це, він зазначає, що для розвитку всіх сфер соціального простору філософія людиноцентризму – «один з основних способів вирішення складних проблем сьогодення» [3, с. 502].

Усвідомлюючи, що українське суспільство, й освіта зокрема, покликані підготувати «особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності», адже це забезпечить конкурентоспроможність нації, оскільки змінність перестає бути винятком, а стає правилом нової дійсності [8, с. 15], академік В. Г. Кремень увів поняття «інноваційна знаннева людина», яким характеризував образ індивіда близького майбутнього, акцентувавши, що знання мають бути органічним сутнісним складником такої особистості, визначаючи її поведінку і характер дій [8, с. 13–14]. Сформувати таку інноваційну людину, наголошує вчений, можливо лише за допомогою освіти, пронизаної дієвим принципом дитиноцентризму «у значенні уваги до кожної конкретної дитини з її сутнісними характеристиками на всіх етапах освітньої діяльності – від дошкілля, через школу, профтехзаклад й університет» [8, с. 19].

У минулорічному виступі на ювілейній сесії Загальних зборів НАН України та національних галузевих академії наук України, присвяченій 25-й річниці незалежності нашої держави, В. Г. Кремень акцентував увагу наукової спільноти на тому, що «сучасна освіта має максимально наблизитися до здібностей кожної конкретної дитини. Це означає, що ми, освітяни, разом з батьками маємо допомогти дитині пізнати свої таланти, допомогти їх розвинути. Тоді, ставши дорослою, ця людина максимально реалізує себе, оскільки вона займатиметься улюбленою справою і робитиме це фахово. А держава, де мільйони людей займатимуться такою роботою, буде розвиватися несуперечливо і динамічно» [12, с. 22].

У розгортання концептуальних конструктів свого підходу до розвитку сучасної української філософії освіти академік В. Г. Кремень запропонував розгляд проблеми взаємозв'язку та взаємодії сучасної освітньої теорії і синергетики, виходячи з твердження, що навчання – це нелінійний,

відкритий діалог людини з самою собою та іншими людьми [9, с. 11, 18]. Він переконливо аргументував, що в аспекті синергетики процес навчання є процесом взаємного конструювання та творення вчителя (викладача) й учня (студента), це нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого й зворотного зв'язку, солідаристичного освітнього процесу, це породження знання самим учнем, його активна і продуктивна творчість, це розвиток педагогічних практик у процесі формування особистості учня й учителя, які завдяки спільній активності починають «жити в одному «темповіті» [9, с. 18].

Урахований вченим у розв'язанні проблем освіти синергетичний контекст дає можливість одержати не лише системний підхід до освіти, а й системну динаміку і механізми самоорганізації суб'єктів освітнього простору, забезпечити єдність змісту навчання й виховання.

Незупиняючись у своєму творчому пошуку, В. Г. Кремень на посаді президента НАПН України розвиває парадигму людиноцентризму в сув'язі з синергією ціннісно-пізнавальних смислів освітнього процесу й у контексті актуальної філософської проблеми «складності» [5]. У своїх філософських обґрунтуваннях нової філософії освіти він наполягає на необхідності подолати спрощені уявлення про людиновимірні вчення в сучасних конкретно-історичних умовах *невизначеного світу* [5, с. 263], стверджує, що синергетика актуалізує антропний принцип, який є принципом існування складного у світі [5, с. 267]. За В. Г. Кременем, у синергетичній освіті знання не просто «накладається» на структури особистості, така освіта «діє “зсередили”, стимулюючи особистісні, приховані лінії розвитку людини» [5, с. 271]. Подальший розвиток освітньої синергетики філософ розглядає як умову «інтеріоризації антропосоціокультурних смислів, що є одним із фундаментальних аспектів освіти» [5, с. 141].

Людиноцентрична філософсько-освітня концепція В. Г. Кременя тісно корельована також із проблемою національної ідеї, вирішення якої вчений убачає в єдності історії, філософії та освіти, причому освіта тлумачиться ним як практична «реалізація стратегій поступу української ідеї в європейську цивілізацію» [4]. Концепт національної ідеї в освіті у період так званої «кризи духовності», пише академік, не лише привертає увагу до негативних сторін сучасного соціокультурного буття, а відроджує надії на майбутнє [4, с. 564], є визначальним чинником суспільного прогресу. Він настійно наголошує, що людина може ствердити себе, «привнести себе у світ» лише завдяки освіті, яка є засобом реалізації за допомогою знань родової сутності людини й універсальною умовою визначення людської природи буття, у центрі якого – проблема національної та особистісної самоідентифікації. Визначаючи творення українського світу як творення «простору національної культури», його збереження й плекання вчений вважає умовою національного буття, адже в ньому розвивається національна ідея, що концентрує в собі «дух» і «душу» народу, його прагнення, надії на прийдешнє [4, с. 568].

Ще у 2007 р. Василь Григорович, підбиваючи підсумки роботи НАПН України за 15 років й освітньої галузі загалом, передбачливо обґрунтував тезу про те, що «в умовах глобалізації громадянська єдність, національне згуртування, а отже, *патріотичне виховання молоді* не тільки не втрачає актуальність, а навпаки, – є справді *стратегічним* за значенням завданням» [8, с. 23], оскільки патріотичне виховання не лише формує почуття приналежності до нації і держави, а й сприяє реалізації такої надважливої суспільно прикладної мети, як «національне єднання, ефективне відстоювання національних інтересів у взаємовідносинах із іншими державами, що є надзвичайно актуальним» [8, с. 23].

Для формування «глобалістської» людини, яка є патріотом України і водночас цілком конкурентоздатна в глобальному просторі, необхідно розв'язати багато завдань – від забезпечення відповідної світоглядної підготовки молоді до знання іноземних мов, але формування системи цінностей, передусім таких, як патріотизм, почуття національної єдності, посідає у цьому процесі особливе місце. Як зазначає В. Г. Кремень, «на жаль, деякий час ці проблеми недооцінювали. Сьогодні вони є вкрай актуальними не лише через агресію з боку сусіда, а й тому, що в умовах глобального простору загострюється конкуренція. Вона набуває широких масштабів, охоплюючи, крім економіки, інформаційний і культурний простір. У таких умовах ми маємо докласти всієї зусиль до того, щоб нація була єдиною, бо це не лише самоцінність, а й шлях до кращого життя. Адже єдина, згуртована нація, яка усвідомлює власні інтереси, зможе краще захистити себе як в економічній, так і в будь-якій іншій сфері» [12, с. 22].

У 2017 р. у звітній доповіді про діяльність НАПН України її президент вже мав підстави говорити про «запровадження в українській освіті ключового принципу людиноцентризму» й наголошував на нагальності й важливості осучаснення засобів формування національної ідентичності, формування громадян-патріотів [13, с. 5].

Спрямовуючи останніми роками роботу науковців НАПН України на розроблення найбільш гострих проблем національної освіти, В. Г. Кремень до найневідкладніших зараховує проблеми якості української освіти в контексті цивілізаційних змін, забезпечення належного теоретико-методологічного й науково-методичного супроводу функціонування й модернізації освітньої сфери. Він зосереджує увагу фахівців на врахуванні того, що нині де-факто відбувається становлення нового типу людини – мережної – і нового типу відносин у просторі мережного суспільства [11, с. 13]. А тому у визначенні мети й завдань української освіти постає новий виклик – потреба розвивати таку людину, яка б володіла інформаційно-комунікаційними технологіями, англійською мовою, була б мобільною у віртуальному середовищі, демократичною й доступною, інноваційною, компетентною, самодостатньою, здатною навчатися упродовж життя [10; 11]. Отже, людиноцентрована якісна сучасна освіта, пише вчений, має формувати в особистості потребу в постійному саморозвитку і водночас – громадянську позицію, почуття національної єдності, патріотизм [11, с. 8].

Як умілий організатор і реформатор освітньої галузі України, як очільник освітянського наукового загалу і як філософ-практик В. Г. Кремень обґрунтував і запровадив у діяльність усіх ланок освіти на зміну ідеї соціоцентризму, що була ключовою для ХХ ст., ідею людиноцентризму, чим посутньо прислужився українській державі. Замість підсумку наведемо високу оцінку діяльності В. Г. Кременя як вченого, висловлену на його адресу видатним українським ученим, президентом НАН України, академіком Б. Є. Патонем: «Ви належите до когорти визначних представників наукової спільноти, які уособлюють споконвічне прагнення людини до самовдосконалення, неодмінного творчого пошуку та самореалізації в ім'я суспільного прогресу і розвитку людства» [18, с. 13].

Нехай сяє, не згасаючи, астероїд Кременя 13922¹!

Використані джерела

1. Андрущенко В. П. Високе покликання / В. П. Андрущенко // Шлях до себе – шлях до людей: Привітання, спогади, враження від співпраці та зустрічей / гол. ред. і наук. ред. В. І. Кушеревець ; відп. упоряд. С. О. Сисоєва. – К. : Знання України, 2017. – С. 102–114.
2. Кремень В. Г. Людина як суб'єкт творчої діяльності: інноваційний аспект / В. Г. Кремень // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 9–10. – С. 6–10.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Пед. думка, 2009. – 520 с.
4. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – Вид. перероб. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.
5. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Пед. думка, 2012. – 368 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Людина як суб'єкт творчої діяльності: інноваційний аспект / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
7. Кремень В. Г. Людиноцентризм – основа Національної доктрини розвитку освіти в Україні / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / АПН України, Нац. тех. ун-т «ХПІ». – Харків, 2004. – Вип. 5. – С. 3–10.
8. Кремень В. Г. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5 т. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1. : Теорія та історія педагогіки. – С. 11–24.
9. Кремень В. Г. Освіта у вимірах методології синергетики / В. Г. Кремень // Педагогічна і психолог. науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – К. : Пед. думка, 2012. – Т. 1. : Заг. педагогіка та філософія освіти. – С. 11–23.
10. Кремень В. Г. Проект сучасної освіти: інноваційна людина / В. Г. Кремень // Рідна школа. – 2013. – № 8–9. – С. 4–8.

¹ На честь В. Г. Кременя було названо малу планету – астероїд головного поясу, відкритий у вересні 1985 р. вченими М. і Л. Черняками з Кримської астрофізичної обсерваторії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ssd.jpl.nasa.gov/sbdb.cgi?sstr=13922;orb=1>

11. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // УПЖ. – 2015. – № 1. – С. 8–15.
12. Кремень В. Г. Пріоритет освіти і науки / В. Г. Кремень // Вісник НАН України. – 2016. – № 9. – С. 21–23.
13. Кремень В. Г. Особливу увагу – супроводу освітніх реформ / В. Г. Кремень // Освіта. – 2017 (29 березня – 5 квітня). – № 13–14. – С. 5.
14. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [Електронний ресурс] // Електронний репозитарій. – Режим доступу: repository.ldufk.edu.ua/.../1/natsionalna%20doktryna.pdf
15. Про затвердження Державної програми «Вчитель»: Постанова Кабінету міністрів України від 28.03.2002 р. №379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF>
16. Прокопенко І. Ф. Академік В. Г. Кремень – постать людиноцентрична / І. Ф. Прокопенко // Шлях до себе – шлях до людей: Привітання, спогади, враження від співпраці та зустрічей / гол. ред. і наук. ред. В. І. Кушереть; відп. упоряд. С. О. Сисоєва. – К.: Знання України, 2017. – С. 200–204.
17. Прокопенко І. Ф. Дитиноцентризм у педагогічній творчості академіка В. Г. Кременя [Електронний ресурс] / І. Ф. Прокопенко // Бібліотека Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/40/visnuk_35.pdf
18. Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України: біобібліограф. покажчик / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. – 4-те вид., допов. – К.: Знання України, 2017. – С. 12–21.
19. Ткаченко Л. І. Особистість як чинник цивілізаційних перетворень / Л. І. Ткаченко // Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України: біобібліограф. покажчик / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. – 4-те вид., допов. – К.: Знання України, 2017. – С. 12–21.
20. Шлях до себе – шлях до людей: Привітання, спогади, враження від співпраці та зустрічей / гол. ред. і наук. ред. В. І. Кушереть; відп. упоряд. С. О. Сисоєва. – К.: Знання України, 2017. – 391 с.

References

1. Andrushchenko V. P. Vysoke poklykannia / V. P. Andrushchenko // Shliakh do sebe – shliakh do liudei: Pryvitannia, spohady, vrazhennia vid spivpratsi ta zustrichei / hol. red. i nauk. red. V. I. Kusherets; vidp. uporiad. S. O. Sysoieva. – K.: Znannia Ukrainy, 2017. – S. 102–114.
2. Kremen V. H. Liudyna yak subiekt tvorchoi diialnosti: innovatsiinyi aspekt / V. H. Kremen // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2014. – № 9–10. – S. 6–10.
3. Kremen V. H. Filosofii liudynotsentryzmu v stratehiakh osvithnoho prostoru / V. H. Kremen. – K.: Ped. dumka, 2009. – 520 s.
4. Kremen V. H. Filosofii natsionalnoi idei: Liudyna. Osvita. Sotsium / V. H. Kremen. – Vyd. pererob. – K.: Hramota, 2010. – 576 s.
5. Kremen V. H. Synerhetyka v osviti: kontekst liudynotsentryzmu: monohrafiia / V. H. Kremen, V. V. Ilin. – K.: Ped. dumka, 2012. – 368 s.
6. Kremen V. H. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiinyi aspekt: Liudyna yak subiekt tvorchoi diialnosti: innovatsiinyi aspekt / V. H. Kremen. – K.: Hramota, 2005. – 448 s.
7. Kremen V. H. Liudynotsentryzm – osnova Natsionalnoi doktryny rozvytku osvity v Ukraini / V. H. Kremen // Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity: zb. nauk. prats / APN Ukrainy, Nats. tekhn. un-t «KhPI». – Kharkiv, 2004. – Vyp. 5. – S. 3–10.
8. Kremen V. H. Yakisna osvita i novi vymohy chasu / V. H. Kremen // Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini: zb. nauk. prats do 15-richchia APN Ukrainy: u 5 t. – K.: Ped. dumka, 2007. – T. 1.: Teoriia ta istoriia pedahohiky. – S. 11–24.
9. Kremen V. H. Osvita u vymirakh metodolohii synerhetyky / V. H. Kremen // Pedahohichna i psykholoh. nauky v Ukraini: zb. nauk. prats: v 5 t. – K.: Ped. dumka, 2012. – T. 1.: Zah. pedahohika ta filosofii osvity. – S. 11–23.
10. Kremen V. H. Proekt suchasnoi osvity: innovatsiina liudyna / V. H. Kremen // Ridna shkola. – 2013. – № 8–9. – S. 4–8.
11. Kremen V. H. Problemy yakosti ukrainskoi osvity v konteksti suchasnykh tsyvilizatsiinykh zmin / V. H. Kremen // UPZh. – 2015. – № 1. – S. 8–15.
12. Kremen V. H. Priorytet osvity i nauky / V. H. Kremen // Visnyk NAN Ukrainy. – 2016. – № 9. – S. 21–23.
13. Kremen V. H. Osoblyvu uvahu – suprovodu osvithnikh reform / V. H. Kremen // Osvita. – 2017 (29 bereznia – 5 kvitnia). – № 13–14. – S. 5.
14. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u KhKhI stolitti [Elektronnyi resurs] // Elektronnyi repozytarii. – Rezhym dostupu: repository.ldufk.edu.ua/.../1/natsionalna%20doktryna.pdf

15. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy «Vchytel» : Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 28.03.2002 r. №379 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF>
16. Prokopenko I. F. Akademik V. H. Kremen – postat liudynotsentrychna / I. F. Prokopenko // Shliakh do sebe – shliakh do liudei: Pryvitannia, spohady, vrazhennia vid spivpratsi ta zustrichei / hol. red. i nauk. red. V. I. Kusherets ; vidp. uporiad. S. O. Sysoieva. – K. : Znannia Ukrainy, 2017. – S. 200–204.
17. Prokopenko I. F. Dytynotsentryzm u pedahohichnii tvorchosti akademika V. H. Kremenia [Elektronnyi resurs] / I. F. Prokopenko // Biblioteka Umanskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Pavla Tychyny. – Rezhym dostupu: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/40/visnuk_35.pdf
18. Tvorchyi dorobok Vasylia Hryhorovycha Kremenia v innovatsiinomu rozvytku osvity Ukrainy: biobibliograf. pokazhchyk / NAPN Ukrainy, DNPB im. V. O. Sukhomlynskoho. – 4-te vyd., dopov. – K. : Znannia Ukrainy, 2017. – 319 s.
19. Tkachenko L. I. Osobystist yak chynnyk tsyvilizatsiinykh peretvoren / L. I. Tkachenko // Tvorchyi dorobok Vasylia Hryhorovycha Kremenia v innovatsiinomu rozvytku osvity Ukrainy : biobibliograf. pokazhchyk / NAPN Ukrainy, DNPB im. V. O. Sukhomlynskoho. – 4-te vyd., dopov. – K. : Znannia Ukrainy, 2017. – S. 12–21.
20. Shliakh do sebe – shliakh do liudei: Pryvitannia, spohady, vrazhennia vid spivpratsi ta zustrichei / hol. red. i nauk. red. V. I. Kusherets ; vidp. uporiad. S. O. Sysoieva. – K. : Znannia Ukrainy, 2017. – 391 s.

Луговой В. И., доктор педагогических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, первый вице-президент НАПН Украины

Топузов О. М., доктор педагогических наук, профессор, член-корреспондент НАПН Украины, вице-президент НАПН Украины, и. о. директора Института педагогики НАПН Украины

Дичек Н. П., доктор педагогических наук, профессор, заведующая отделом истории педагогики Института педагогики НАПН Украины

ВАСИЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ КРЕМЕНЬ: В ПОИСКАХ ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ СМЫСЛОВ И ЦЕННОСТНЫХ ПРИОРИТЕТОВ ОБРАЗОВАНИЯ

(размышления по поводу юбилея выдающегося ученого)

В статье раскрыто вклад известного украинского ученого-философа, государственного и общественного деятеля, педагога, президента НАПН Украины Василия Григорьевича Кременя в развитие образования и науки в Украине за более чем 25-летний период работы.

Освещена работа В. Г. Кременя как государственного деятеля на ответственных должностях, в первую очередь – в качестве министра образования и науки (1999-2005 гг.), чьи начинания были связаны с развитием национальной по духу и европейской по ценностным устремлениям системы образования, с введением многочисленных новшеств в функционирование средней и высшей школы. Отражены его достижения как руководителя НАПН Украины, который определяет направления развертывания научно-исследовательской работы по актуальным вопросам образования в соответствии с неотложными вызовами современности.

Доказано, что основу всех видов разноаспектной государственной и научной деятельности В. Г. Кременя составляет обоснованная им как ученым-философом в многочисленных трудах философско-образовательная концепция императива человекоцентричного измерения образования. Проанализирована суть новой стратегии украинского образования в условиях глобализационных сдвигов (по В. Г. Кременю), которая должна формировать сетевое человека-личность, находящегося в постоянном саморазвитии, имеющего четкую гражданскую позицию, чувство национального единства, патриотизма, человека, способного к созданию изменений и восприятию изменчивости.

Ключевые слова: В. Г. Кремень, философия образования, человекоцентризм, личность, образовательная синергия, самораскрытие в творчестве, образовательная евроинтеграция.

Luhovyi V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of NAES of Ukraine, First Vice-President of NAES of Ukraine

Topuzov O., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Vice-President of NAES of Ukraine

Dichek N., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the History of Pedagogy Department of the Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine

**VASYL HRYHOROVYCH KREMEN: IN THE SEARCH OF PHILOSOPHIC-ANTHROPOLOGICAL SENSES AND VALUE PRIORITIES OF EDUCATION
(thoughts on the occasion of anniversary of prominent scientist)**

The article describes the input of Vasyl Hrihorovych Kremen, a well-known Ukrainian philosopher, state and public figure, teacher, president of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, to the development of education and science in Ukraine for more than 25 years' period of work.

The contribution of V. H. Kremen in the field of state-building is cleared up, carried out on responsible public positions, first of all – as the Minister of Education and science (1999-2005), whose initiatives were connected with the development of a national in spirit and a European value-based education, with the implementation of numerous innovations in the functioning of secondary and higher schools. His achievements as the head of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine are shown, which defines directions for the deployment of research work on the most urgent issues of education, in accordance with the topical challenges of our time.

It is proved that the basis of all types of various state and scientific activities of V. H. Kremen grounds on a philosophical and educational concept of the imperative of human-centric dimension in education substantiated by him as a philosopher in his numerous works. The essence of a new strategy of Ukrainian education in the conditions of globalization shifts (according to V. H. Kremen) is analyzed, which is to form a network person-personality, which is in constant self-development, has a clear civic position, a sense of national unity, patriotism, a person capable of making changes and perception of changeability.

Keywords: V. H. Kremen, philosophy of education, human-centrism, personality, educational synergy, self-disclosure in creativity, educational eurointegration.